

Avsnitt 57: Elever med intellektuell funktionsnedsättning och rätten till utbildning

INFORÖST: Vi på Specialpedagogiska skolmyndigheten arbetar för att alla barn, elever och vuxenstuderande, oavsett funktionsförmåga ska nå målen för sin utbildning. I podden förklarar, fördjupar och diskuterar vi specialpedagogik, och ger goda råd till dig som arbetar i, eller har barn som går i förskolan och skolan.

ERIKA: Hej och välkomna till Specialpedagogiska skolmyndighetens podd Lika värde. Och jag ska börja med att säga att vi spelar in det här samtalet på distans, och det kan påverka ljudkvaliteten. Och i dag kommer vi att sätta fokus på frågan om utbildning för elever med intellektuell funktionsnedsättning, det grupp elever som läser enligt grundsärskolans och gymnasiesärskolans läroplan. Fortfarande används också begreppet utvecklingsstörning även om det ligger ett förslag på att ändra till just intellektuell funktionsnedsättning, och det är det vi kommer att använda i det här samtalet. Jag heter Erika Bergman och arbetar i vanliga fall som pressekreterare på Specialpedagogiska skolmyndigheten. Och i med mig i samtalet har jag Therese Lindahl, rådgivare och kurshållare på Specialpedagogiska skolmyndigheten, och Robert Öberg, ombudsman på riksförbundet FUB, som samlar barn och unga och vuxna med funktionsnedsättning, och deras vårdnadshavare. Och Robert, du har också bakgrund som rektor för grund- och gymnasiesärskolor och är väl förtrogen med skolans värld. Jag ska säga varmt välkomna hit.

- THERESE: Tackar.
- ROBERT: Tack så hemskt mycket.
- ERIKA: Jag tänker, vi ska börja att bara så här få fakta rätt också, så jag vill fråga er, vad finns det för olika skolalternativ i dag för barn och unga med intellektuell funktionsnedsättning?
- ROBERT: Det finns två alternativ kan man säga då, man kan välja att gå i grundskolan som alla barn, även om man då tillhör målgruppen som då kan gå i det andra alternativet, som är grundsärskola. Och då ... Så vi har en grundskola och en grundsärskola. Sen har vi en gymnasieskola och en gymnasiesärskola, och där är det annorlunda, för gymnasieskolan där kan man gå ... här får du hjälpa mig Therese, men där kan man gå introduktionsprogrammet men inte de vanliga nationella programmen, utan där är gymnasiesärskolan för elever som tillhör målgruppen. Och sen har vi komvux som särskild utbildning och folkhögskolor.
- THERESE: Just det. Men på gymnasiesärskolan så kan man också ha samläsning, det vill säga att man kan läsa ihop med en gymnasieskola i vissa ämnen, till exempel. Men då kan det vara ibland bland yrkesämnena eller de andra ämnena.
- ERIKA: Och vad är det som är bakgrunden till att man lägger upp det så?
- THERESE: Det finns inte framskrivet, det som heter integrerad undervisning, det som Robert pratade nyss om, att man är mottagen till grundsärskolan men får sin utbildning i grundskolan, den förordningen finns inte i gymnasieskolan,

gymnasiesärskolan. Utan då kan det finnas ett verktyg som heter samläsning.

ERIKA: Du skulle säga någonting, Robert?

ROBERT: Jo, men jag ... Det vanligaste för elever då med intellektuell funktionsnedsättning är att man läser enligt grundsärskolans läroplan och gymnasiesärskolan och komvux som särskild utbildning. Men vi har också en andel vårdnadshavare, som ofta ... eftersom det här beslutet kan tas tidigt, att man väljer att inte bli mottagen utan man fortsätter inom grundskolan. Jag vet ... Det finns ... Jag tror inte det finns någon statistik på hur många de eleverna är, men det finns ett antal. Och jag möter en del föräldrar som väljer att inte gå in i ... att tas emot i grundsärskolan.

ERIKA: Men kan man då läsa enligt den läroplanen, eller är det så att man ändå följer grundskolan? Hur kan det se ut?

ROBERT: Om man inte väljer att bli mottagen i grundsärskolan, då läser man enligt grundskolans läroplan, då får man inte läsa efter grundsärskolans, utan det kräver ett mottagande.

ERIKA: Jag tänker, det här poddsamtalet som vi ska ha i dag, det har rubriken Rätten till utbildning för barn och unga med intellektuell funktionsnedsättning. Vad är det i dag, så som det ser ut i dag då, när det gäller olika bestämmelser och beslut som påverkar, som hindrar att barn och unga i den här gruppen kan få en bra utbildning som stärker också möjligheterna till delaktighet i samhället och också en större självständighet längre fram? Vad tänker ni?

THERESE: Ja, det är väldigt många olika saker. Att kunna få sin rätta utbildning är verkligen utifrån elevens unika [hör inte 0:04:48] också, var kan jag vara någonstans i samhället, och vad kan jag ta del av? Det som jag tänker mycket på är att i läroplanens kapitel ett står det mycket om den demokratiska processen, och det står ... samma ord står i både grundsärskolan och grundskolans kapitel ett. Och i gymnasiesärskolans och gymnasieskolans också en del där med demokrati och det som eleverna ska ha rätt till. Men det är också bero... förutsättningarna är beroende på olika skolor och var i landet man bor också.

ERIKA: Just det. Så det här ... Man brukar prata om att det finns brister i likvärdigheten, att det gäller oavsett skolform egentligen, då?

THERESE: Ja. Och även om vi har en skollag, 3:2:an då, som ... där barn och elevers rätt till likvärdig utbildning utifrån sina egna förutsättningar, att utvecklas så långt som möjligt, så ser vi ibland att det finns inte förutsättningar. Och jag tänker, det som Robert sa där, att man kan bestämma sig för att inte bli mottagen i grundsärskolan utan gå i grundskolan, som vilken annan elev som helst. Och där ser vi också att man har lika rätt till ledning och stimulans och extra anpassningar och särskilt stöd där också.

ERIKA: Vad säger du Robert, är det någonting som du vill lägga till?

ROBERT: Jag håller med Therese. Och det som ... Det finns en grundläggande del i hur vi har valt att göra i Sverige och det är det här att vi har en, vad man skulle kunna säga, en

särlösning. Att vi säger att en del elever tillhör den här gruppen och de ska gå i någonting som heter grundsärskolan. Och det är klart att det är ett segregerat skolsystem, det måste man säga, även om det då, som vi har sagt, att det är ett ... man får valet, vi tvingar inte in någon här, men ... Och det bidrar lite till en uppdelning som vi ser inom FUB, många av våra medlemmar säger att ganska tidigt så slussas man in i ett annat, parallellt system. Och det tror jag är ett hinder för delaktigheten om man tittar långsiktigt. Vi har en ganska stereotyp bild av personer med intellektuell funktionsnedsättning, och det sätter ganska långa spår kring till exempel att komma ut i arbete. Det kan vara så enkelt som att man är på stan med de här ... ja, i olika grupper, och man kan få blickar och ... Det är inte inkludering, och det tror jag är ett hinder på lång sikt. Men vi behöver en grundsärskola, vi behöver mindre grupper. Men vi skulle kunna jobba med inkludering på ett bättre sätt.

ERIKA: Vad menar du då, vad skulle det kunna vara?

ROBERT: Ja, till exempel att man låter skolformerna samarbeta mer, samläsning sa Therese här, det är jätteviktigt på gymnasiet. Jag tror att vi skulle ha mer av den möjligheten, att man till exempel läser grundsärskolans läroplan i en grundskoleklass med sina kompisar på gatan. Och där vet jag att SPSM jobbar jättemycket, det här med två läroplaner i samma klassrum. Det här är en process, det är någonting som jag tycker att ... Det är inte ... Man måste vilja se en helhet, en skola för alla. När vi bygger skolor så är det tyvärr så att i dag ser vi att en del flyttar ut

grundsärskolegruppen, eleverna, en bit bort ifrån grundskolan, kanske till och med på andra sidan stan hör vi talas om. Och hur ser då inkluderingstanken, skola för alla, när eleverna inte ens får mötas på skolgården? Så att det här är ändå en viktig del. Och den är verkligen en förutsättning för att tänka kring en mångfald i skolan.

ERIKA: Jag tänker, elever med intellektuell funktionsnedsättning, det ser väldigt olika ut när det gäller behov och förutsättningar. Vad är då viktigt att tänka på, som skolhuvudman, för att man ska kunna ge skolorna, och därmed då eleverna som går i de skolformerna, så bra utbildning som möjligt? Jag tänker, ni har varit inne på en sak som handlar om ... ja, men placering och tänka kring att man skapar ... ja, men att man tänker att det är naturligt att man möts, så. Men vad finns det mer som ni tänker att man måste ta ansvar för då, som skolhuvudman, för att det ska bli så bra som möjligt?

THERESE: Nej, jag tänker mycket runt att när frågan kommer upp, att man ska motta en elev i grundsärskolan, själva processen i mottagande och så, där man ska involvera vårdnadshavaren och vårdnadshavaren ska kunna vara delaktig i det här arbetet, och elever så klart. Och då det här att ofta har eleven en tillhörighet i en klass då, och då som huvudman så har man ett uppdrag att se till att det är ordning på den skolan, så att det är möjligt att en elev ska kunna läsa integrerat. Precis det som Robert pratade om nyss, det här att man har dubbla läroplaner i samma klassrum. Att få vara med sina kompisar från gatan och kunna gå till skolan själv, och så. Men det är huvudmannens uppgift att se till att det

finns en tillgänglig lärmiljö och att lärarna på skolan har den utbildningen också, så att eleven kan få sin rätta läroplan på en gång. Och det ser vi nu, på de här sex åren, det arbetet som har skett på SPSM, det har blivit bara fler och fler lärare som går den här kursen Två kursplaner i samma klassrum, som också i höst blir ett stödpaket faktiskt, på SPSM, i sex moduler där man kan också läsa helt själv eller i ett arbetslag, i en skola. Så att man kan få den tillgängliga lärmiljön.

ERIKA: Men då tänker du att det är det som är ... just det där att det ska finnas en valfrihet, som är viktigt att man som skolhuvudman är tydlig med och presenterar?

THERESE: Ja, och det är också vårdnadshavarens beslut, vårdnadshavaren ska ha en fråga om man vill ha sitt barn integrerat eller inte.

ROBERT: Jag kan [hör inte 0:10:44], jag tycker det är en jätteviktig förutsättning. Och det säger också lite ... Om jag kopplar tillbaka det vi pratade om innan här, vilken skola vill vi ha? Och då kan jag säga, som pratar med många medlemmar, att det här fungerar inte riktigt i praktiken, att det blir ett val för föräldrar. Utan väldigt ofta så hamnar man i att ... ja, till exempel eleven går i årskurs tre, man ser att det inte fungerar, man gör de här utredningarna som ska till för ett mottagande, och då innebär mottagandet också att man måste byta skola till en skola som har en grundsärskola. Och i de fallen vet ... Jag som rektor, och som kanske tänkte lite mer inkluderande, fick säga till mina rektorskollegor när de hörde av sig från närliggande skolor, att grundsärskolan är faktiskt ingen plats, det är en läroplan.

Så att det är en förutsättning, tanken kring hur man vill se. Men sen vet vi att elevgruppen är väldigt heterogen, vi måste ha olika möjligheter, vi måste ha små grupper, vi måste kunna tänka på en trygg miljö och så där. Men det finns egentligen inga motsättningar till att man ... Jag tror att det ska vara en flexibilitet.

ERIKA: Så du är mer av ett både och då, tänker jag Robert, som du säger? Och att man behöver vara öppen med att det finns ett både och?

ROBERT: Absolut, det tror jag.

THERESE: Och där finns det en del, det här med att prova på grundsärskolan. När du blir mottagen och alla papper är klara, då kan du prova på. Är det så att vårdnadshavare och huvudman och rektor bestämmer ”ja, men det kanske skulle vara bra på den här andra skolan”, att man kan prova på i sex månader där och sen tänka ”nej, men det kanske inte fungerar, det kanske är bättre att vara integrerad”. Att det är öppet klimat och att man diskuterar utifrån elevens förutsättningar. Och sen det här som jag som lärare i den här klassen som har den här integrerade eleven, det kan berika mitt arbete. Jag kanske jobbar mycket tydligare med ledning och stimulans genom att jag har den här eleven som är integrerad. På så sätt också involverar jag andra elever i den här klassen i arbete och stöd, och så. Så att jag tror att det kan vara en utmaning och ett berikande för den här läraren som har den här eleven också.

ERIKA: Vad behöver man för stöd då som lärare, för att lösa den uppgiften så bra som möjligt? Vad säger du, Therese?

THERESE: Ja, dels det här att öppna ögonen och börja titta på den här andra läroplanen, grundsärskolans läroplan. Att titta på dess syfte och centralt innehåll och kunskapskrav, och titta på sin egen då, läroplan, syfte, centralt innehåll och kunskapskrav. Och börja titta på likheter. De lärarna som brukar gå våra kurser, de ... efter ett tag så säger de att ”ja, men det här är jättemycket likheter, det är mest i kunskapskraven man ser att det är olikheter”. Nu väntar vi bara på en ny, reviderad läroplan till nästa sommar, och där ser vi att det korrelerar mycket, mycket mer än den här som vi har just nu.

ROBERT: Och jag håller med Therese där, att en förutsättning ... och det här är jätteviktigt framför allt för rektorer, att man ger lärare möjlighet i lugn ro se möjligheterna och lära sig ”hur ska jag göra det här praktiskt?” Inkludering handlar verkligen inte om en fysisk, utan här handlar det om hur jobbar jag ihop i gruppen, hur ska eleven vara med fullt ut i undervisningen? Så att jag tror att det där är jätteviktigt. Och det är så glädjande när du säger det Therese, att det är fler och fler som är intresserade av det här och vill jobba åt det hållet. Det är fint att höra. För det här är ... En ofta återkommande fråga till mig som ombudsman är att ”nu vill rektor inte att vårt barn ska få gå kvar i årskurs två, han går i en ...” som man då säger i dag eftersom det är svårt att ändra, ”en vanlig klass, och nu vill rektor att eleven ska flyttas till grundsärskolans lilla grupp”. Det är väldigt vanligt förekommande, och jag tror att det finns en mängd svar på det, men att det ibland saknas kompetens hos läraren, det saknas kanske en blick över ”vilken skola vill vi ha?” Och här tappar vårdnadshavarna möjlighet att få välja, utan det här är ett beslut som tas av rektor.

ERIKA: Men jag tänker, behöver man mer också tänker jag, än det som du beskriver Therese, att ... ja, men se de likheterna och sen bygga utifrån det? Finns det ... Jag tänker också att man kanske ... Kan man vara säker på att man får tillgång till de personalresurser man behöver, är elevhälsan engagerad? Hur ser det ut med de behoven?

THERESE: Ja, men det här är ett verkligt stort utvecklingsbehov, tror jag, just speciellt runt elevhälsan. Det här, hur ska man då ta sig an det här nu, det som händer runt den här eleven när den blir integrerad? Förhoppningsvis kanske de som sitter i elevhälsoteamet varit med på utredningen och börjar förstå hur det ser ut, och man har fått tillbaka från mottagarteamet i kommunen då att den här eleven ska läsa efter grundsärskolans läroplan. Men då är det ett annat arbete som tar vid nu, den här eleven behöver kanske mer tid, man måste jobba mer långsiktigt. Men även där tror jag att det kan finnas en berikning. Jag menar, som man ser nu med skolhälsovården, de börjar använda bildstöd precis som man ser i de grundskoleklasser där man har integrerade elever, där man också använder bildstöd eller tecken. Och elevhälsan då, skolsköterskan, när hon har ett samtal med en elev, ja, men att kunna använda ett bildstöd att titta på nattsömn eller titta på hälsa, det kan berika dens arbete också. Och man kan få ett mycket bättre samtal. Så att det berikar just den här eleven som blir mottagen i grundsärskolan och läser integrerat, det är en sak, men sen kan det berika också alla andra i skolan.

ERIKA: Jag tänker, ni har också konstaterat just att det ... vi måste också ... grundsärskolor och gymnasiesärskolor är också

viktiga och behövs. Hur tänker ni där, kring deras förutsättningar att bedriva sin undervisning så bra som möjligt? Vad är det ni ser fungerar bra, vad finns det för förutsättningar? Vad ser ni för utvecklingsbehov, vad är det som behöver bli bättre för att man ska ha så bra förutsättningar som möjligt?

ROBERT: Det som kommer fram i rapporter, och i viss del också i den lilla forskning som finns kring undervisningen på grundskolor och gymnasieskolor, är att vi fortfarande har en övervikt, att det här ... att det har varit ett omsorgstänk, det har inte funnits den kunskapsinriktning som man kan förvänta sig. Men jag läste nu på Skolinspektionens senaste rapport, att här ser man att det händer ... det går åt rätt håll, vi har en större andel skolor som jobbar strukturerat, mål... med mål ... går mot målen, man jobbar med uppföljning, man jobbar med bedömningsstöd. Men det ... vi är inte riktigt där än. Sen tror jag också det finns en ren allmän del som vi får kämpa på, och det är bara att gå till mig själv höll jag på att säga, det här med vilka förväntningar har vi på elever med intellektuell funktionsnedsättning? Och i allmänhet så är de ganska låga. Och det ändras ... I läroplanen nu så, till och med där blir det skillnad precis att man ska titta på elevens förmågor och tänka ifrån det håller i stället. Jag tror att det hänger ihop, de här delarna.

ERIKA: Vad säger du, Therese?

THERESE: Nej, men jag tror att det är väldigt viktigt att de här två delarna finns, att man kan vara integrerad och man kan gå i en grundskola eller gymnasieskola, och man kan ha samläsning. Jag tror det är en bra mix utav allting, för alla

är vi olika och man behöver undervisningen på olika sätt. Men sen tror jag att det är viktigt att man samarbetar, att det inte blir små satelliter, grundsärskolor och gymnasiesärskolor, utan att de flyttar in på befintliga grundskolor och gymnasieskolor, berikar miljön där utifrån den här breda basen. Och i ett perspektiv, jag tänker Robert, vi har pratat rätt mycket om det här, att det här ska bli samhällsmedborgare, de här eleverna. Vi kan inte segregera dem under ett visst antal år och ska vi ”jaha”, sen kommer vi ut i arbetslivet och så ska allting funka. Utan jag måste, under min utbildning i grundskolan, ha mött en kompis som har IF, för jag kommer möta en arbetskompis sen på mitt jobb som kanske har IF, eller jag kanske blir chef på ett jobb och då kanske jag också behöver tänka att ”vi kanske behöver ha bildstöd på ett sätt så att alla kan vara på den här arbetsplatsen”. Så jag tror, i ett långt perspektiv tror jag det här är jätteviktigt.

ROBERT: Jag håller verkligen med Therese, och det här ser vi också, att det hänger ihop, det som händer i skolan får långvariga konsekvenser. Det finns jättemycket positivt med att tänka att de här skolformerna hänger ihop, grundsärskolan och grundskolan. Kan man skapa en helhet där och arbetslag som jobbar ihop, och man ... Det är också en otrolig guldgruva av kompetens och kollegialt lärande, så jag tror egentligen finns det bara fördelar med att samordna så långt det går.

THERESE: Och väga där tänker jag, pratar tillbaka till elevhälsan, jag tror att det är en väg att gå också, att berika eleven med bra elevhälsa så att man också kan få ett privatliv. Jag tänker

det som du pratade lite, Robert, om, det här omsorgstänket, så tror jag att det är viktigt att skapa sitt eget privatliv, så att säga.

ERIKA: Du pratar om just den här gruppen elever då, med intellektuell funktionsnedsättning, att ...?

THERESE: Ja, ja.

ERIKA: Tillgången till elevhälsa på skolan?

THERESE: Ja, för jag tror att det är en bra mix.

ROBERT: Ja, och det som är ... Möjligheten att vara självständig, att få känna sig delaktig, att ta sina egna beslut och inte vara beroende av ... som det ofta är ... Det finns forskning på det, Daniel Östlund bland annat, som har tittat på eleverna i grupperna på till exempel grundsärskola, att deras relationer med de vuxna är det stora, och man har alltid stöd i det här, man vågar inte pröva, man jobbar inte med de sociala ... utan det blir väldigt personalberoende. Och det är inte en självständig situation. Och jag tror att ibland blir de här små grupperna alldeles för lite insyn, och de ... Jag tror att, öppnade man upp lite med eleven, barnet, i centrum men ändå se att det inte blir stängda grupper, för där tror jag att delaktigheten och självständigheten riskerar att bli lidande.

ERIKA: Men jag måste bara få fråga dig Therese, för du sa just det här med tillgång till elevhälsa, men menar du att den inte finns? För jag hade föreställningen just att ... jag tänker att elevhälsan jobbade väldigt mycket med den här gruppen barn och elever, och att ... ja, men de olika professionerna

som finns i elevhälsan var väldigt involverade. Men vad är din erfarenhet utifrån det som du möter som rådgivare?

THERESE: Ja. Nej, vi ser ett annat perspektiv, att ofta kan vårdnadshavaren kanske ha en roll, att man inte väljer elevhälsan i skolan utan man har egna vårdkontakter vid sidan om. Och att eleven och vårdnadshavaren går i väg på de vårdkontakterna, och att man inte använder sig av skolsköterskan vid vaccineringsringar eller vid samtal, eller så. Man kanske gör utredningar på andra sidan ... på ett annat ställe i skolan, man kanske inte använder sig utav skolläkaren, vilket gör att elevens egenbestämmande och privatliv försvinner en del. Då blir eleven mer styrd av vårdnadshavaren och utifrån de regler vi har i skolan och det, i kapitel ett speciellt då, med demokrati och att man ska utvecklas till en självständig person, då måste vi i skolan ge eleverna likvärdiga verktyg att kunna utvecklas. Och att kunna göra de här besöken hos skolsköterskan kan faktiskt stärka eleven väldigt mycket.

ERIKA: För att man då får den egna kontakten, och inte med vårdnadshavaren?

THERESE: Ja. Utan det kommer ... vårdnadshavaren kommer inte emellan där, utan eleven utvecklar den här kontakten och förstår hur man ska prata och vad man ska göra, och vad är det här till för. Och det kan vara ett pyshål för den här eleven också.

ERIKA: Vad menar du med det, ett pyshål?

THERESE: Ja, men att det blir mer privat, att det inte blir läraren i klassen till exempel som tar upp de här delarna, utan den

här skolsköterskan eller skolpsykologen kan ha det här andra samtalet som den här eleven behöver.

ROBERT: Det här går också ... Jag hörde en diskussion med Myndigheten för delaktighet, och just det här med att den här gigantiska hjälpen som en del barn får från alla håll då, kan också bli den här ofriheten. Det här är ett viktigt perspektiv Therese lyfter, tycker jag.

ERIKA: Men jag tänker, när jag lyssnar på er så låter det som att skolan för elever med intellektuell funktionsnedsättning är en plats där man tränar på självständighet. Det är lite den känslan jag får när ni beskriver vad som skulle vara vinsten med till exempel de här egna kontakterna med elevhälsa, att få vara i en grupp utan vuxna som skapar barriärer, och så vidare.

ROBERT: Ja, jag kan säga ett kort svar, absolut. Jag menar, det gäller skolan i allra högsta grad, och grundsärskolan, absolut. Och kanske också i större vikt eftersom det är så många vuxna inblandade i en elev på grundsärskolan, med habilitering och det är en logoped och det kan vara ... Så att det är klart att det är än viktigare. Och jag kan läsa i rapporter att det är också ett utvecklingsområde kring elevs delaktighet, just på gym... eller, grundsärskolan, och säkerligen på gymnasieskolan också.

THERESE: Men jag tänker, Skolinspektionen gjorde en rapport runt integrerade elever 2016, och då tittade man på 7-9. Och där fick ... det blev en diskussion där, i den rapporten, runt elevhälsan. Och där elever som då fick vara integrerade blev ofta väldigt tysta, och de var väldigt glada för att vara

integrerade, och att inte stödet riktigt kom fram till dem. Det är också en viktig del, att titta på stödet som eleven får, även om den är glad och tyst och lugn för att den får vara integrerad så kanske det finns något annat som ligger där bakom.

ERIKA: Jag tänker, finns det an... finns det mer saker också, som ni ser behöver stärkas, eller vad man ska säga, när det gäller grundsärskolor och gymnasiesärskolors möjligheter och förutsättningar när det kommer just till själva undervisningen så av elever? Vad ser ni för utvecklingsområden där, om man tänker så, de ämnen som man läser och hur man lär sig och utvecklas?

ROBERT: Jag kan svara på den. Jag ... Det är ganska klart, och det kan vi säga både av erfarenhet, men också av de rapporter som kom, bland annat Riksrevisionens rapport som kom 2019, att på många plan så glömmar vi bort grundsärskolan. Vi ... Den är inte lika prioriterad som grundskolan. Vi har ett ... otroligt mycket färre elever som går i grundsärskolan, det är förståeligt, men stödet måste se likadant ut, annars har vi ingen likvärdig utbildning. Och det handlar bland annat ... I deras kritik så handlar det om stödet för styrning och bedömning, att kunna ... det saknas. Och sen så tror jag att det är en förutsättning att man tänker likadant när man gör ... att man tänker ... behandlar skolformerna lika. Nu kommer ... Specialpedagogik för lärande brukar jag ta som exempel nu, då har man tagit med den i alla skolformer, finns det att söka statsbidrag, men inte för grundsärskolan. Det skickar signaler som jag tror att man både som lärare kan bli ledsen och känna sig utanför, men det är också så

här att det behövs i den skolformen, och vi måste tänka tillsammans även där.

ERIKA: Så att man inkluderas i de här olika ... ja, men kompetenshöjningarna, och så vidare då?

ROBERT: Ja. Ja, ja.

THERESE: Nej, men jag håller med Robert där. Och jag tänker nu att, nu när det kommer nya allmänna råd, som det som kom om betyg och betygsättning, så stod det att den var för alla skolformen. Och jag tror att det behövs mer såna saker, att det gäller alla skolformer och inte speciellt den och den skolformen, och då hamnar alltid grundsärskolan och gymnasiesärskolan vid sidan om. Och när jag möter lärare i grundsärskolan, gymnasiesärskolan så är det första de säger att ”ja, men vi vill ha ett bedömningsstöd, precis som alla andra har, för hur ska vi kunna sätta rättvisa betyg eller göra de rätta besluten om vi inte har en grund att stå på?” Nu finns det bedömningsstöd för svenska och svenska som andraspråk och matematik från årskurs ett till årskurs nio i grundsärskolans ämnen, men ingenting i ämnesområdena och ingenting för gymnasiesärskolans ämnen eller ämnesområden.

ERIKA: Nej, men för det har jag också tänkt på när vi har ... när jag har förberett mig inför det här samtalet, just ... För vi vet det när vi pratar både om att klara grundskolan och sen komma in på och avsluta sin gymnasieutbildning, att det är en väldigt viktig faktor för att man som individ ska kunna gå vidare i livet, att man ska kunna vidareutbilda sig, man ska kunna skaffa sig ett arbete, och så vidare. Hur viktigt är

det här för elever med intellektuell funktionsnedsättning och deras möjlighet och förutsättningar att kunna gå vidare i livet och bli självständiga? Vad ser ni där, tänker jag då, i relation till det ni har sagt om vad som behöver utvecklas och vad som inte finns?

ROBERT: Ja. Men jag tror att ... Rent allmänt så tänker jag, det är väl likadana förhoppningar som man har som ung vuxen, att komma in på sitt program, att få en bra utbildning, och sen tänka lite efteråt, vad ska det bli, och så där. Men där skiljer det sig väldigt mycket på elever då som går genom grundsärskolan, för att det är sista anhalten, om man inte nu väljer att gå folkhögskola eller ska läsa på komvux som särskild utbildning. Så att i den mån är gymnasiesärskolan så mycket viktigare för framtiden än för en gymnasieelev som har många utbildningsvägar. Och här ser vi, vi och forskningen säger att "vi vet för lite men vi vet att det är väldigt många som hamnar ..." Ja, vad ... Jag tror att Jessica Arvidsson, i hennes rapport, säger att 24 % av eleverna efter gymnasieskolan vet vi inte var de tar vägen. Och vi har väldigt många som går raka vägen till daglig verksamhet, kan vara jättebra för väldigt många. Men vi har för låga förväntningar på gruppen, vi skulle kunna förändra och öka möjligheten för att komma ut, om man vill, i ett reguljärt arbete. Så att jag tror att på ett sätt lika viktigt, men mycket viktigare med tanke på att det är där det kan hända. Och där finns det gymnasiesärskolor som jobbar jättebra med det här, och många som får jobb efter. Så att det går.

ERIKA: Ja.

- THERESE: Nej, jag tänker mycket på den utbildningen du deltog i, Samläsning, här förra veckan.
- ROBERT: Ja.
- ERIKA: Det är en utbildning som vi höll i då, Therese.
- THERESE: Ja, det är ... SPSM har en utbildning som har ... är en dag på nätet, som heter Samläsning, och i år så har vi haft den för lärare, då man ska kunna hitta ett sätt att kunna undervisa elever utifrån två läroplaner på gymnasiesärskolan. Men också hitta goda exempel, som vi fick ta del av häromdagen, då.
- ROBERT: Det var fantastiskt. Det var en skola i Stenungsund, tror jag, det var många bra skolor, men det här med ... där man jobbar på ett sätt och sen så ... fyra av fem elever går ut i arbete efter gymnasiesärskolan. Det visar att det går om man har en bra koppling till arbetslivet, och det ... APL:en fungerar, och också i det här fallet, samläsning. Där det inte blir en stor skillnad mellan eleverna och vilket ... om de går i gymnasieskolan eller i gymnasiesärskolan. Alltså, skolan ser ut lite mer som man vill att samhället ska se ut.
- ERIKA: Jag tänker, nu har ni varit inne på det några gånger, men vad tänker ni om samhällets förväntningar i stort då, när det gäller personer med intellektuell funktionsnedsättning? Vad är det som skulle behöva hända, tänker ni?
- ROBERT: Jag tror att vi har fortfarande förväntningar som går emot det här med att det ska ... att personer med intellektuell funktionsnedsättning ska lyckas, attityder, och det finns fördomar, det finns ett underskott på förväntan på gruppen.

Och sen lite stereotypa föreställningar. Och de begränsar, och de finns både ... jag menar, runt mig, i min grupp, jag kan bära på dem också, men de finns definitivt i strukturen och i system som motarbetar varandra. Man kan inte plugga och ha daglig verksamhet samtidigt, det finns ingen frihet riktigt för de här ungdomarna. Så att jag tror att vi behöver bli bättre på att tänka mångfald. Och då ... det här är så bra, att man gör det ... börjar i skolan, så tror jag att det får mer effekt sen.

THERESE: Men också ... Jag tänker mycket det här med förväntningar på målgruppen. Ofta så har jag träffat grundsärskole-, gymnasiesärskolelärare som har sagt "ja, men den här eleven klarar bara det här och det här". Och sen har vi börjat titta på läroplanen och så helt plötsligt se man "ja, men den kanske kan läsa ett ämne" och den kanske läser till och med ett ämne i grundskolan eller gymnasieskolan, att öppna ögonen och ge möjligheter för den här eleven att utvecklas så långt möjligt. Och det tänker jag som något som Specialpedagogiska skolmyndigheten, att ge lärarna och rektorerna det här redskapet att kunna se möjligheterna. Ja, både genom elevhälsa, men jag tänker ett projekt som vi höll på att jobba med var att elever med IF skulle kunna delta i elevråden. Bara den delen, att kunna vara en del i en skola även om jag går på grundsärskolan, i den klassen och så där, men kunna vara delaktig i matrådet eller det rådet som ska vara runt utflykter, eller det som ska vara runt skolutveckling eller nya skolgården. Att ge dem förväntningarna att man inte skulle klara det, det är tråkigt, och då att säga "nej, men de behöver inte komma på den här mötet".

ERIKA: Ni har lyft flera olika saker, jag tänker både på systemnivå men också sen tänker jag hur vi gör, oavsett att det egentligen finns ganska stor flexibilitet, men att vi sen inte använder, tillämpar det. Om ni fick lyfta var sin sak som ni tycker ”det här behöver verkligen ändras” eller ”det här behöver vi utveckla för att elever med intellektuell funktionsnedsättning ska få likvärdiga förutsättningar att bli självständiga och delaktiga i samhället”, vad skulle ni välja då? Var tycker ni att ”här måste vi börja”? Om ni får skicka med det till de som lyssnar. Vill du börja, Robert?

ROBERT: Ja, någonting som ligger lite i tiden då, som vi har sett, som faktiskt har drabbat gruppen, särskilt de som då har gått ur skolan, det är digitaliseringen. Vi ser och har märkt att det här har varit ett jättestort behov under pandemin, men vi ser också att kunskapen och utanförskapet kring det digitala är så stor i den här gruppen. Och när man tittar på de som gör undersökningar kring det här, det finns en undersökning som heter Svenska med funktionsnedsättning och internet, då kan se att det korrelerar då, bakgrund i särskolan och risk för ett digitalt utanförskap. I dag skulle jag vilja säga att det här är en viktig del, våra unga i skolan måste få med sig det här från skolan.

ERIKA: Just det, det måste finnas med för att skapa då likvärdiga förutsättningar?

ROBERT: Ja. Precis.

ERIKA: Vad tänker du, Therese?

THERESE: Jag tänker tillbaka till det här med elevhälsan, att jag tror att de har en stor del i att eleven kan bli så självständig som

möjligt. Men sen är det också den andra ... Vi har pratat om delaktigheten, att kunna bli varse om sin funktionsnedsättning så tidigt som möjligt så att man kan jobba med den under alla de här åren man går i skolan, så att man vet vilka styrkor man har, och kunna bygga på dem.

ERIKA: Det är dags för oss att avrunda, men jag vill verkligen tacka er för att ni var med i det här samtalet och delade med er av er kunskap och erfarenhet kring hur vi utvecklar utbildningen för barn och unga med intellektuell funktionsnedsättning. Så tack till dig Robert Öberg, ombudsman på Riksförbundet FUB, och till dig Therese Lindahl, rådgivare och kurshållare på Specialpedagogiska skolmyndigheten.

ROBERT: Tack så jättemycket för att jag fick vara med.

THERESE: Tackar.

ERIKA: Och till er som har lyssnat och vill fördjupa er mer i den här frågan, så vill jag också säga att ni kan gå in på vår webbplats spsm.se, för där finns mer information, både om intellektuell funktionsnedsättning, och där kommer ni också hitta det här studiepaketet som särskilt handlar om att undervisa med dubbla läroplaner i klassrummet, som Therese nämnde. Om ni inte hittar det precis nu så kommer det i alla fall. Och där finns också annan information som handlar hur man kan utveckla sin undervisning för att kunna då möta elever med olika behov. Och på webbplatsen finns också fler poddavsnitt för dig som vill fortsätta att lyssna på samtal om olika saker som handlar just precis om det här, att få skolan att funka så bra som möjligt för elever med

olika förutsättningar och behov. Så med de orden säger vi tack och hej.

[musik]

INFORÖST: Tack för att du lyssnat på Specialpedagogiska skolmyndighetens podd. Fler avsnitt kan du hitta på vår webbplats och där poddar finns. Om du vill veta mer om oss och vilket stöd vi erbjuder, gå in på vår webbplats spsm.se. Följ oss även på Facebook, Twitter och Instagram.